

ISMERTETÉSEK.

Handbuch der Bibliothekswissenschaft.* Herausgegeben von FRITZ MILKAU † und GEORG LEYH. Dritter Band. Geschichte der Bibliotheken. Leipzig, 1940. OTTO HARRASSOWITZ. 8r, XVIII + 1059. I.

FR. MILKAU a könyvtártudomány kézikönyvét, ezt az óriási anyagot felölelő összefoglalást a könyvtárak történetével mintegy megkoronázva szerette volna lezárni. Tudományos törekvései élete alkonyán mind e szép terv megvalósítására irányultak; hiszen szellemi habitusát alapján véve történeti beállítottság határozta meg s legteljesebb odaadással a mult tanulmányozásával foglalkozott. Ezért nagy és elkötelező örökségként hagyta hátra a csonka kézikönyvet, melynek az ő szellemében való kidolgozására tanítványai és barátai vállalkoztak. Hat év odaadó munkájának gyümölcseként végre most elkészült, s a mester emlékezetének ajánlva megjelent a befejező, harmadik kötet, a várvavárt *könyvtárak története*.

Az előző köteteket sok tekintetben túlszárnyaló, monumentális mű szerkesztését GEORG LEYH, a tübingai Egyetemi Könyvtár igazgatója avatottan, odaadó tárgyszeretettel és sokoldalúan végezte. Valóban nagy feladatot oldott meg, mert nemcsak a betetőzés munkájáról, hanem az előző kötetek anyagához való kiegészítő illeszkedésről, az egység szerves és összhangzatos kialakításáról s az átfogó szintézis eredményes véghezviteléről kellett gondoskodnia.

A kézikönyv előző: az írásról és a könyvről, továbbá a könyvtár-igazgatásról szóló fejtegetéseit *A könyvtárak története* továbbszövi, széles felületen kimélyítve lezárja. A velük való bensőséges összefüggés mellett erősen önálló és zárt egységű. Ez természetes is, hiszen nem élesen elkülönült kérdések tárgyalását öleli fel, hanem mindvégig egységes tárgy vizsgálatával foglalkozik.

A könyvtártörténet kutatás jelentőségét különösen két vonatkozásban hangsúlyozza. Az egyik a gyakorlati-ethikus, a másik pedig az elméleti, kultúrfilozófiai szempont.

A könyvtártörténet gyakorlati jelentősége a könyvtáros személyiségén és hivatásbetöltésén át nyilatkozhat meg. Mint MILKAU oly

* A kézikönyv első és második kötetéről szóló ismertetést l. a *MKSzemle* 1937. évi folyama II. füzetében (167—170. l.).

találón mondja: nincs még egy *tudós hivatás*, amelynek betöltéséhez a sajátos történeti ismeretek és hagyományok annyira nélkülözhetetlenek volnának, mint a könyvtárosé. Ugyanis a könyvtár mivoltát és funkcióját aktuális valóságából teljesen nem érthetjük meg. Általában ismernünk kell a könyvtárak keletkezését, fejlődését, sajátos szerveződését, valamint működését, de a különböző korok és művelődési körök javait és szellemét is, hogy értékszolgálatuk mivolta előttünk feltárujon. A könyvtáros szellemét a hagyományokhoz való kapcsolódás és a történeti irányozódás kell, hogy meghatározza. Hivatástudatának is, s az előző nemzedékek erőfeszítéséhez szükségképpen kapcsolódó értékszolgálatának is ez az alapja.

*

A kézikönyv harmadik kötetének magas színvonalát és értékét mindenekelőtt a gyakorlati nevelő és az eszmei szempont honorálása biztosítja. Kimutatja, mennyire szellemi természetű a könyvtár mind értékhordozó, mind értékkesugárzó kultúraszolgálatában. Csak az egész ismerete, tehát a könyvtárak egyetemes története vall a lényegről. Csak az egész tükrében bontakozik ki a nagyszerű kép a könyvtárak igazi valójáról, mint az emberi szellem alkotó műhelyéről és kincseshányájáról. Nemcsak létüket, alkatukat, hanem a szellemi étellel való bensőséges összefüggésüket is vizsgálja. Történetükbe esszenciálisan beletartoznak a kulturális javak biztosítására és fokozására, egyáltalán az emberiség szellemi hatalmának kifejlesztésére irányuló törekvések és erőfeszítések is. Mélyrehatóan mutatja ki, mit jelentenek a könyvtárak a művelődésre nézve. Valóban, a könyvtárak jelentik a modern művelődés alapzatának zárókövét.

Lássuk most a művet megjelenítő részleteiben, közelebbről első megállapításunk az lehet, hogy valósággal túlnőtt a kézikönyviség keretein. Roppant anyagot ölel fel, rengeteg színes részlet zsúfolódik benne; szoros egysége és biztos vonalvezetése folytán az emberi szellem hőskölteménye bontakozik ki előttünk. Közelebbről tekintve azonban az egész nagyszerűsége által keltett ígézet csökken. Mentől jobban megközelítjük: részletei annál inkább mozaikszerű benyomást keltenek; amelyeket éles törésvonalak barázdálnak. Számos vonatkozásban kevesebb bizonyára többet mondott volna s jobban kifejezné a lényegét. Ez, és sok más apró hiány és fogyatékoság napfoltszerű természetű; a mű ragyogása mellett alig észlelhető. Szerény véleményünk szerint e nehézségek a könyvtárak történetének szövevényes problematikájában gyökereznek, amely a kézikönyvi összefoglalást szinte kizárja. Ugyanis a kézikönyv az alapvető ismeretek feldolgozásából, a pro-

blémacsomópontok felfejtéséből, egyáltalán az anyag sokvetületű bemutatásából áll. De egy inkább részekre bontó, elemző rendszerezésnek itt éppen úgy meglennének a maga Scyllái, mint a történeti folyamatosság medréhez igazodó tárgyalásnak Charybdisei vannak. Történetről lévén szó, a kézikönyv nem adhat mást, mint kétségtelenül óriási nagy, de nem egyenletesen kidolgozott felületű keresztmetszetet. A roppant ismeretanyag prezentálása során kikerülhetetlenül adódik, hogy hol csak az erdőt, hol pedig a fákat látjuk. Általában nagyvonalú, világos képet kapunk; de sok az elmosódott körvonalú, homályba vesző részlet is.

A *bevezetésben* GEORG LEYH méltatja MILKAU munkásságának jelentőségét. Figyelemreméltó a könyvtártörténeti kutatás célkitűzéseiről szóló magvas fejtegetése is.

Az első fejezetben CARL WENDEL, a hallei Egyetemi Könyvtár igazgatója, a *görög-római ókort* tárgyalja (1—63. l.). Különösen a görög felvilágosodás és a nagy bölcséleti iskolák könyvtártörténeti jelentőségének jellemzését; a hellénisztikus kor nagyszerű, csak a modern korban utolért gyűjteményei alapításának, céljának, állományának, igazgatásának, személyzetének, sorsának és a szaktudományi vizsgálatra gyakorolt hatásának; végül pedig a római nyilvános könyvtárak és az ókeresztény templomi, kolostori könyvtárak mivoltának bemutatását emeljük ki. E tömör és jól áttekinthető, igazán mintaszerű tanulmányt az ókori könyvtárigazgatás tárgyalása zárja le.

A *bizánci és arab* könyvtárak történetét VIKTOR BURR, a tübingi Egyetemi Könyvtár könyvtárnoka foglalja össze (II. fejezet, 64—89. l.). Szűk keretei miatt tanulmánya vázlatszerű. A konstantinápolyi császári könyvtár. és egyházi gyűjtemények mellett a tartományiakról is megemlékezik s fővonalaiban foglalkozik az arab könyvtárakkal. Ezt a két kultúrákört tüzetesebben kellett volna tárgyalni. A középkorban ugyanis éppen a bizánci és az arab könyvtárügy volt a legfejlettebb; a nyugati kultúra kibontakozására is jelentősen hatottak. A merev és tradicionális szellemű Bizánc főszerepe a klasszikus örökség őrzése, majd átmentése. A rendkívül dinamikus természetű arab kultúra Nyugatra gyakorolt hatása a szellemi élet kimélyülésében: a skolasztikában, az egyetemek kialakulásában, az új nemzetközi tudományosságban, valamint a könyvtárügy fellendülésében nyilatkozik meg.

A harmadik fejezetben KARL CHRIST, a berlini Állami Könyvtár kéziratosztályának igazgatója, részletesen és alaposan a *középkort* ismerteti (90—285. l.). Terjedelmes és színes tanulmányában a különböző szálat sikeresen szövi össze. A korai és középső középkor szellemi életének távlatába illesztve időrendben, országoként nyomonza,

hogyan ment végbe az irodalmi maradványok megmentése, mit jelent az ír és angol könyvkultúra; miként virágzott ki a Karoling- és Ottókor kolostori könyvtáraiban egyesült antik és keresztény hagyomány talajából az új művelődés. A késői középkorban a könyvtárügy differenciálódását a tudományos és irodalmi élet fellendülése okozza. A szellemi élet új feltételeinek megfelelő könyvtárakat típusaik szerint tanulmányozza. Adatai nyomán nemcsak a középkori könyvtárak fejlődését, hanem a kor szellemének érdekes metszetét ismerjük meg.

A *reneszansztól a felvilágosodás kezdetéig* terjedő kor történetét ALOYS BÖMER, a münsteri Egyetemi Könyvtár igazgatója dolgozta ki (VI. fejezet, 286—462. l.). Tanulmánya a három nagy szellemi forradalom: a reneszansz, a reformáció és az ellenreformáció gyújtópontjai körül alakul; ezek alapvetően kihatottak a könyvtárak fejlődésére. Az Itáliából kisugárzó, új életérzéstől és esztétizmustól áthatott humanista törekvések jelentőségét különösen német földön méltatja. A reformáció a célokat megváltoztatja. Az új közösségi szellem ébredését az egyház, az iskolák, egyetemek, fejedelmek és városok könyvtári törekvéseiben nyomon követi. Végül tanulmánya nagyobbik felét kitevő harmadik részében az ellenreformáció korát részletesebben tárgyalja. Hogy a tudomány nagyfokú kibontakozása nem vonta maga után a könyvtárügy megfelelő fejlődését, azt a barokk szelleméből magyarázza. Szerző sajnálatosan nem kielégítő részletességgel vizsgálja a reneszanszt és a reformációt; nem is hatol be elég mélyen könyvtártörténetükbe. Mind a Corvin-könyvtárral, mind a németalföldi és francia törekvésekkel feltétlenül részletesebben kellett volna foglalkoznia.

Kiemelkedő jelentőségű GEORG LEYH nagy tanulmánya a *német könyvtárakról a felvilágosodástól a jelenkorig* (V. fejezet, 463—854. l.). Jól átgondolt és kimerült tanulmányában a politikai, művelődési és társadalmi faktorok kellő tekintetbe vételével, szellemtörténeti távlatokba illesztve négy perióduson át rajzolja meg a német könyvtárak történetét. Az 1730-tól 1790-ig terjedő első szakasz öleli fel a modern könyvtárügy kezdeteit. Miután mély bepillantást enged a magán-, olvasó-egyleti, fejedelmi, országos, egyházi, iskolai, végül pedig az alaposan fejtegetett egyetemi könyvtárak immár modernebb veretének kialakulásába és sokszínűen megjelenített életébe: a napoleoni kor (1790—1815) megrázkódtatásait, a francia hadjáratok zsákmányolásait, a könyvtárak reorganizálását, majd a nagy szekularizálás hatását ismerteti. A német tudományosság klasszikus korában (1815—1870) a könyvtár egyre jobban a tudományos munka szervezetének nélkülözhetetlen tagjává fejlődik; előtérbe kerül a nagy nyilvános gyűjtemények jelentősége is. Az 1870-től napjainkig terjedő periódust

a sokirányú, növekvő és differenciálódó szükségletek kielégítésére szolgáló reformtörekvések betöltése határozza meg. A tudomány kívánalmi, a könyvtermelés óriási megnövekedése és a közművelés szükségletei kristályosítják ki a modern típusokat. A fejlődésmenetet a nemzet étoszához, értékszolgáltatáshoz igazodó kultúrpolitika ma már minden vonatkozásban megszabja. Kívánatos volna, hogy ez a mesteri felépítésű, rendkívül tanulságos monográfia mielőbb magyar fordításban is megjelenjék.

A hatodik fejezetben ALBERT PREDEEK, a berlini Technikai Főiskola könyvtárának igazgatója *Nagybritannia és az Északamerikai Egyesült Államok* könyvtárainak történetét tárgyalja. Érdekesen mutatja be, mily jellegzetesen fejeződik ki az angolszászok individualizmusa és inzularizmusa a könyvtárügy terén. Könyvtáraik az újkortól kezdve szinte minden kontinentális hatás befogadásától elzárkózva, sajátosan hagyományos szellemben fejlődtek. Különösen a British Múzeum gyűjteményéről, az egyetemi könyvtárakról, a Public Library-típus kialakulásáról s a nemzeti könyvtárügyet erősen átható regionalizmusról szóló fejtegetései figyelemreméltóak. Az amerikai könyvtárak hagyomány nélkül indultak fejlődésnek; azonban kezdettől fogva erős közösségszolgáló tendencia nyilatkozik meg bennük. A német hatást magába fogadó és szinte példátlan gyorsasággal és roppant arányokban kiépült, utilitarizmustól átitatott, demokratizált amerikai könyvtárügy számos vonatkozásban megtermékenyítette az európai könyvtári törekvéseket.

A *többi kultúrország* könyvtárainak történetéről a hetedik fejezetben JORIS VORSTIUS berlini könyvtári tanácsos ad tájékoztatót (1976—1051. l.). A germán, román, kelet- és délkeleteurópai, majd az Európán kívüli országok jelentősebb könyvtárainak szülő, sokszor dióhéjba szorított összefoglalásait kaleidoszkópszerűen pergeti le. Sajnáljuk, hogy a Bibliothèque Nationale-lal, a francia, olasz és orosz könyvtárüggyel is csak vázlatosan foglalkozhatott. Hazánkat mintegy három oldalon tárgyalja. Egy-két közép- és újkori adat említése után a főúri könyvtáralapításokról szól, s a trianoni szerződés kihatásairól is megemlékezik. Könyvtárügyünk rövid jellemzése után nagyobb közgyűjteményeinket állományuk tükrében ismerteti. Egy megjegyzése ellen, amely népességi viszonyainkról való tájékoztatásáról tanúskodik, tiltakoznunk kell: „Minthogy az ország lakosságának több mint a fele a fővárosban él, a vidéki könyvtárak kevésbé jelentősek.“ Ez az állítás nyilván téves.

A könyvtártudomány kézikönyvének befejező kötetéről összefoglalóan megállapítjuk, hogy a könyvtárak életét, működését, fejlődé-

